

JAPANS "SJÄL":

Många religioner och ingen tro

19/6
I JAPANS årligen utgivna officiella statistiska handbok ("Japan Statistical Yearbook") kan man i den senaste årgången inhämta att Japan år 1953 hade 87 miljoner invånare. Går man till avsnittet om religion möter uppgiften att landets skilda religiösa samfund, mellan 300 och 400 till antalet, hade över 129 miljoner anhängare. Shinto (med omkring 140 sekter) redovisar 78 miljoner troende; buddismen (160 sekter) 48 miljoner, de 36 kristna samfundens bortåt en halv miljon (av vilka ungefär hälften katoliker); här till kommer några miljoner på andra icke närmare specificerade religiösa riktningar. Antalet tempel och präster (eller religionslärare) är också förvånande: 100.000, respektive 192.000 på shinto, 76.000 respektive 135.000 på buddismen, 2.100 och 12.000 på kristendomen. Överraskningen minskar inte av att uppgifterna om shintos och buddismens anhängare företer väldiga olikheter från år till år; shinto redovisar exempelvis 70 miljoner 1951 och 34 miljoner 1952. Det är inte underligt att de mest stridiga och förvirrade påståenden görs om religionernas utbredning i Japan.

I en annan publikation som också har officiell karaktär (utarbetad av ockupationsregeringen, sammanfattad i boken "Religions in Japan") är siffrorna, som visserligen i regel gäller år 1946, av helt annan art, särskilt för shinto. Här uppges nämligen antalet shintoanhängare till 10 miljoner, buddisterna till 43 miljoner; omkring en tredjedel av folket tillhör ingen religiös grupp. Den huvudsakliga förklaringen är att den officiella statistiken är felaktig; den bygger på de religiösa organisationernas egen uppskattning av antalet anhängare, och shintoprästerna synes helt enkelt räkna alla besökare i sina tempel eller helgedomar (varför jag själv torde med tre eller fyra enheter förbättra deras statistik för 1956).

Men dessa underligheter är typiska för den religiösa situationen i Japan, de många religionerna och sekterna och deras sammanblandning, motsättningen mellan siffra och realitet, mellan religionstillhörighet och tro. Jag fick ett starkt intryck av oklarheten och oredan då jag frågade en del bildade japaner om deras religion. Svaret var i allmänhet: "Jag är inte religiös, men min familj är buddistisk." Då jag där efter frågade vilken sekt de hade anknytning till var okunnigheten i regel total. Med hjälp av de kunskaper jag inhämtat i några handböcker sökte jag genom ytterligare frågor klara ut familjens religiösa status. Det visade sig stundom omöjligt. Mina ansträngningar resulterade blott i att den jag intervjuade fick en vag föreställning om innehållet i den troslära som hans familj, och ofta han själv, officiellt bekände sig till.

Buddhabild i ett tempel i Kyoto.

4 ringa

ser och djur såsom besittande förmåga att hjälpa och skada; på ett senare stadium uppkom kulten av förfädernas andar och av kejsaren som de världsskapande gudarnas ättling. Särskilt på den japanska landsbygden fortlever shinto i urgammal form. I skildringar av de japanska böndernas liv från senare tid framhåves de många och egenartade former i vilka denna enkla religiositet gestaltar sig (Robertson Scotts klassiska "The Foundations of Japan", John Embrees' sociologiska studie av en japansk by "Suye Mura"). I vad mån det är fråga om religiös tro eller om av traditionella talesätt helgade vanor är självfallet svårt att bestämma. Det finns gudar (för att bruka ett kanske alltför starkt ord) för resande, för barnsbörd, för tandvärk, djur-, havs- och bergsgudar, heliga föremål, reningsceremonier och talismaner, med vilka man övertygar och betvingar. Centra för kulten är — utom de små altaren i hemmet — av präster vårdade helgedomar eller tempel, i regel ytterst torftiga och oansenliga, där man dyrkar med tyst bön, eller helt enkelt tystnad, och genom offergåvor. Vid festliga tillfällen förekommer danser, pantomimer och mera invecklade och ståtliga arrangemang. I stor utsträckning besöks de mera berömda helgedomarna som sevärdheter; klasser av skolbarn är här än vanligare än på Skansen hos oss. Att uppskatta hur många som hör till eller tror på dessa former av shinto är alldeles omöjligt, eftersom något system med församlingar och fasta medlemmar inte finns och för övrigt tros-lärornas innehåll knappast kan bestämmas. Emellertid finns ett antal mera doktrinärt utbildade och fast organiserade shintosamfund; det är dessa shintosekter som beräknats ha omkring 10 miljoner medlemmar. Ofta skiljes mellan tempelshinto (shrine shinto) och sektshinto i arbeten om shintoismen.

Shinto innefattade redan under äldre tid kejsardyrkan. Men då shinto stundom likställes med kejsardyrkan sammanhänger det med att under Meijitiden regeringen alltmera systematiskt utnyttjade shintos helgedomar för att propagera en ideologi som huvudsakligen eller uteslutande bestod i kejsardyrkan och nationalism. Denna statsshinto måste skiljas från tempelshinto och sektshinto; den bildade ett slags överbyggnad på shintoismen — och en överreligion i förhållande till alla religioner — som omfattade de för den statliga propagandan tjänliga partierna av shintos föreställningsvärld.

Buddismen kom, jämte andra kinesiska influenser, till Japan på 500- och 600-talen. Inom kort blev den under de styrandes beskydd den härskande religionen, eller åtminstone den härskande klassens religion. De buddistiska organisationernas politiska maktställning bröts visserligen i samband med shogunatets införande omkring 1600, men buddismen blev, dirigerad av statsledningen, ett slags statsreligion: alla måste antecknas i buddistiska tempel, och de buddistiska prästerna — en andlig polis vid sidan av den världsliga samuraj — skötte registrering av flyttningar, ombyten av yrke, födelser, giftermål och dödsfall. Med Meijiregimens in-

Den äldsta japanska religionen, shinto, var ursprungligen en primitiv animism, förenad med dyrkan av naturföremål, plat-

föränd
hörde
stat
form
des a
av b
mell
samm
under
regist
Der
läran
spärr
sekte
kunn
leva
heter
under
lika
funde
djupa
ner
vissa
med
förku
ende
skild
tensi
i stäm
namn
eller

en
törs
frec
mäs
bet
som
gior
nio
nä
disc
gen
stik
dri
den
red
kar
läg
nin
blo
spe
ski
sor
des
ra-
gen
eg

förande av religionsfrihet upphörde denna förbindelse mellan stat och kyrka; endast shinto i form av kejsardyrkan understöddes av staten. Att en så stor del av befolkningen åtminstone formellt är ansluten till buddismen sammanhänger emellertid med att under en lång tid alla undersåtar registrerades som buddister.

Den för buddismen centrala läran om livsviljans övervinnande spåras i alla de talrika japanska sekterna; "att leva är att dö", förkunnar Jodesekten, "att dö är att leva", heter det hos Zen. Olika heterna emellan dessa sekter, som under äldre skeden stridit nästan lika våldsamt som de kristna samfundet i Europa, är emellertid djupgående. Vissa sekter erkänner många gudar, andra ingen, vissa tror på ett liv efter detta med himmel och helvete, andra förkunnar förintelse eller uppgående i gud. Frälsning kan enligt skilda läror vinnas genom en intensiv tro, som främst uttryckes i ständigt upprepande av Buddhas namn, genom meditation, asketism eller utförande av bestämda riter;

Utmärkande för Japans religiösa utveckling är att en blandning eller sammansmältning av religionerna ägt rum; den framträder i dogmer, riter och moral. Buddismen i dess skilda former påverkade tidigt shintoismen; denna gav i sin tur de buddistiska sekterna en speciell inriktning. Att en buddist besöker ett shintotempel och deltar i ceremonierna

Shintodansare vid Iisukushimatemplet.

en exklusiv sekt tror på livstörstens släckande genom tillfredsställelse i form av pliktmässiga utsvävningar. Av särskild betydelse har Zensekten varit såsom den socialt förnämsta religionen, "samurajs religion" (nu nio miljoner anhängare). Zen vill nå en extatisk tomhet i självdisciplin och självförsjunkande genom andlig och fysisk gymnastik. Komplicerade, till perfektion drivna övningar eller uppträdanden skall göra kroppen till ett redskap som användes, men också kan kastas bort, i suverän överlägsenhet. Fäktningen, bågskjutningen, teceremonin, ordnandet av blommor, alla dylika japanska specialiteter är införda eller särskilt utbildade av Zen; böcker som Herriget, "Zen in der Kunst des Bogenschiessens", och Okakura-Kakuzo, "The Book of Tea", ger en god föreställning om dessa egendomliga sammanhang.

är ingenting ovanligt, och även ett utbyte av motsatt art förekommer. Flera av de buddistiska sekterna upptog shintogudar i sin himmelska värld, liksom den katolska kyrkan befordrade lokala gudomligheter till helgon, och shinto utförde liknande annexioner; ofta identifierades Buddha och shintos främsta gestalt, solgudinnan. Likaså kunde buddismen, genom subtila resonemang, assimilera dyrkan av förfäder med sin lära. Ett slags arbetsfördelning på riternas område har inom skilda tider och områden genomförts; shinto har tagit hand om det jordiska, giftermål, symboliska festligheter, firandet av kejsaren och av vunna segrar, medan vad som hörde döden till blev buddismens sak. En förening av från skilda håll kommande element präglar till stor del troslivet i Japan.

I fråga om moralen, eller kanske rättare den allmänna hållningen till livet, har sannolikt dessa tendenser till sammansmältning, omfattande också den från Kina införda konfucianismen, varit mest betydelsefull. Plikterna mot överheten och familjen, troheten och lydnaden har färgats av buddismens känsla för det förgängliga och oväsentliga i allt jordiskt. Självdisciplinen, som tvingar till behärskning av tal, miner och åtbörder och ett muntert uppträdande i sorg och motgång, har väl gått samman med konformismen och de buddistiska övningarna, med såväl undersatlighet som livsföraktet. Det samma gäller den formalisering, den ritualisering av livet som gör det till en dans med tusen turer, där det inte gäller godhet och lycka, utan att undvika blamanter, felsteg. I hållningen till döden tycker man sig finna den mest intima föreningen. Å ena sidan den livsförnekelse, den bleka och resignerade dödsmedvetenhet som präglar så mycket av litteraturen, å andra sidan den fatalism och det dödsförakt som var kärnan i samuraj och som i senaste tid uttryckts i massoffren vid Port Arthur och i de japanska dödsflygarnas attacker — steget har inte varit långt mellan dessa attityder, mellan Schopenhauer och hjälten. Den japanska litteraturens berömdaste treradersvers (haiku) uttrycker förgängelsetanken och dess godtagande i förening med ett sprött "trots allt" från livsviljans sida.

The world of dew
is a world of dew
and yet, and yet.

Alla uttalanden och undersökningar tyder på att religionen, i varje fall religionen som tro och rättesnöre, har mycket ringa betydelse i Japan, utom möjligen

om en del av jordbrukarklassen. Jädana bedömanden är visserligen vanskliga; även i Västeras stater är det tydligt att endast en ringa del av dem som tillhör en kyrka tror på eller ens känner till dess huvuddogmer eller visar något intresse för gudstjänster och kulthandlingar. Men i Japan lycks de religiösa ceremonierna

i alldeles ovanlig grad ha kommit ur bruk eller ha blivit rena vanehandlingar; man sätter en blomma eller en skål ris framför husaltaret liksom man utför sina tvagningar och sina utdragna bugningar. Och framför allt är det medvetna förnekandet av all religiös tro vanligare än på andra håll.

Åtskilliga konkreta förhållanden tyder på att denna uppfattning om japanernas ringa religiositet är riktig. De av Stoetzel och andra i Unescos regi gjorda opinionsundersökningarna visar att ett fåtal, 10–30 procent, inom undersökta städer anser sig tro på någon religion; särskilt bland ungdomen är den klara förnekelsen dominerande. På frågan om vilken verksamhet som ger den största tillfredsställelsen svarar blott några få procent med en hänvisning till religion. Vid besök på olika universitet erhöj jag uppgiften att studenterna, om de tillfrågas om sin religion, nästan genomgående svarar att de inte har någon. Själv blev jag förvånad över att nära nog alla jag talade med var så likgiltiga att de knappast visste något om saken, eller också, i regel som något självklart, svarade att de inte på något sätt var religiösa. I vissa fall, särskilt vid begravninngar, är det dock även för de icke-troende naturligt att anlita prästerlig hjälp.

Om orsakerna till dessa förhållanden är det ganska fåfängt att spekulera. Möjligen ligger det något i påståendet att kejsardyrkan under en lång tid för en stor del av folket övertagit den mera egentliga religionens roll. Att religiös undervisning inte förekommit i skolorna — och att speciellt religiösa skolor är ytterst fåtaliga — bör också nämnas i sammanhanget. Kanske har den primitiva karaktär som de religiösa manifestationerna i regel haft lett till att med intellektualisering och modernisering en allmän reaktion mot religionen inträtt. Det bör betonas att dessa reflexioner inte gäller kristendomen som, praktiskt taget utrotad efter de första missionsförsöken, under Meijitiden och senare vunnit åtskillig terräng. Då så gott som alla kristna är konvertiter eller ättlingar i första eller andra led till konvertiter, kan det antas att de är mera bestämte och ivrigt troende än flertalet s.k. buddister eller shintoister, respektive kristna i länder där kristendomen är den traditionella religionen.

HERBERT TINGSTEN

En inledande artikel om Japans "själ" ("Synden och blamagen") var införd i söndagens tidning. I Herbert Tingstens serie om Japan har dessutom på kultursidan publicerats tre artiklar om historiska problem (7, 9 och 12 juni).